

Research Article

Exploratory Factor Analysis of the Scale of Effective Human Communication from the Perspective of the Holy Quran

SM. Mousavi¹, R. Ebrahimzadeh Dastjerdi^{2*}, A. Rashidpoor³

1. Ph.D. student Department of Cultural Management and Planning, Islamic Azad University, Isfahan (Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran
2. Assistant Professor, Department of Department of Public Administration and Media, Islamic Azad University, Isfahan (Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran. Corresponding Author: ebrahimzadeh@khuisf.ac.ir
3. Associate professor Department of Cultural Affairs Management and Planning, Islamic Azad University, Isfahan (Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran

Abstract

The aim of this study was to analyze the exploratory factor analysis of the scale of the effective human communication from the perspective of the Holy Quran. The research method was descriptive-analytical validation. The study population was all of the verses of the Holy Quran, from which an attempt was made to extract themes related to effective human communication and to validate the obtained scale. Therefore, using the Tafsire Noor, 419 verses were identified and in the next steps, items related to effective human communication were extracted from these verses. Exploratory and factor analysis methods were used to analyze the data. Also, the output results of the topics were evaluated with the opinion of expert professors in the field of Quranic sciences, which showed their acceptable validity. In addition, the Holstay method was used to obtain the reliability of the scale, based on which its reliability was 0.892. Finally, interactive virtue, liberalism in communicative discourse, assertive communicative action, structured speech, and effective listening were extracted and validated from the scale of effective human communication. Based on these results, the scale of effective human communication from the perspective of the Holy Quran can be used as a valid and reliable structure in sociological, psychological and human relations research.. The results show that the adaptation of effective human communication of human beings with the principles of the Holy Qur'an requires that there be human beings with a pure nature. This means that the components of the interactive nature of the interactor in this study should be at the highest level. But this good character is not enough on its own. Rather, they should have a skill called effective listening. When people benefit from effective listening, they should have a developed mind. This means that their personality is such that liberalism is crystallized in their speech, which is important from the perceptions of the people who communicate. Such a person is a liberal human being, and when a human being becomes a liberal, two other characteristics must be acquired in human communication. First there is daring in speech. This means that man finds very daring speech. In the continuation of such a person, she becomes a human being whose language and communication has become very structured and has been created in a wonderful communication style.

Keywords: effective human communication, structured conversation, assertiveness communication action, Openness in conversation

Citation: SM. Mousavi, R. Ebrahimzadeh Dastjerdi, A. Rashidpoor .(2022). Exploratory Factor Analysis of the Scale of Effective Human Communication from the Perspective of the Holy Quran. Journal of Social Psychology. 9(62), 1-13.

تحلیل عاملی اکتشافی مقیاس ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه قرآن مجید

سیدمحسن موسوی^۱، رضا ابراهیم زاده دستجردی^۲، علی رشیدپور^۳

۱. دانشجوی دکتری مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.
۲. دکتری تخصصی مدیریت رسانه، استادیار گروه مدیریت دولتی و رسانه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)
Email: ebrahimzadeh@khuisf.ac.ir
۳. دکتری تخصصی مدیریت فرهنگی، دانشیار گروه مدیریت و برنامه ریزی امور فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

چکیده

این پژوهش با هدف تحلیل عاملی اکتشافی مقیاس ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه قرآن مجید انجام شد. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی از نوع اعتبارسنجی بود. جامعه پژوهش کلیه آیات قرآن مجید بود که تلاش شد تا مضامین مرتبط با ارتباطات اثربخش انسانی از آن استخراج و سازه بدست آمده اعتبارسنجی شود. لذا با استفاده از تفسیر نور، ۴۸۲ آیه شناسایی و در گام‌های بعدی گویه‌های مربوط به ارتباطات اثربخش انسانی از این آیات استخراج گردید. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. همچنین، نتایج خروجی مضامین با نظر اساتید صاحب‌نظر در حوزه علوم قرآنی مورد ارزیابی قرار گرفت که نشان از روایی قابل قبول آن‌ها بود. علاوه بر این، برای بدست آوردن پایایی مقیاس از روش هولستی استفاده شد که بر مبنای آن میزان پایایی آن ۰/۸۷۶ بدست آمد. در نهایت، نیک سرشتی تعامل گر، آزادمنشی در گفتمان ارتباطی، کنش ارتباطی جرأت ورزانه، ساختارمندی در گفتار، و شنود مؤثر، از مقیاس ارتباطات اثربخش انسانی استخراج و مورد تایید قرار گرفتند. بر مبنای این نتایج، مقیاس ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه قرآن مجید می‌تواند به عنوان یک مقیاس معتبر و پایا در پژوهش‌های جامعه‌شناسی، روانشناسی و حوزه ارتباطات انسانی مورد استفاده پژوهشگران قرار گیرد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که انطباق ارتباطات اثربخش انسانی با مبانی قرآن مجید مستلزم آن است که انسان‌هایی با ذات و سرشت پاک وجود داشته باشند بدین معنا که مولفه‌هایی که در مضمون نیک سرشتی تعامل گر در این پژوهش آمده است در بالاترین سطح قرار گیرد. ولی این شخصیت نیک سرشت به خودی خود کفایت نمی‌کند بلکه باید از یک مهارت، تحت عنوان شنود مؤثر بهره‌مند باشد زمانی که افراد از شنود مؤثر بهره‌مند گردیدند می‌بایست ذهنی توسعه یافته داشته باشند بدین معنی که شخصیت آن‌ها به گونه‌ای باشد که آزادمنشی در گفتارشان متبلور شود که این مهم نشأت گرفته از ادراک افراد برقرارکننده ارتباط است. چنین فردی انسان آزادمنشی است و هنگامی که انسان آزادمنش شد دو خصیصه دیگر را باید در ارتباطات انسانی بدست آورد. ابتدا جرأت‌ورزی در گفتار است این به آن معنی است که انسان به شدت گفتاری جرات‌ورزانه پیدا می‌کند. در ادامه چنین فردی، انسانی می‌شود که زبان و ارتباطات او بسیار ساختارمند شده و متخلق به یک سبک ارتباطی فوق‌العاده است.

کلمات کلیدی: ارتباطات اثربخش انسانی، ساختارمندی در گفتار، کنش ارتباطی جرأت ورزانه، آزادمنشی در گفتمان

استناد به این مقاله: موسوی سیدمحسن، ابراهیم‌زاده دستجردی رضا، علی رشیدپور (۱۴۰۰). تحلیل عاملی اکتشافی مقیاس ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه قرآن مجید. نشریه علمی روانشناسی اجتماعی، دوره ۹، شماره ۶۲، ۱۳-۰۱.

مقدمه

ارتباطات انسانی و گفتگوی میان انسان‌ها، در جوامع مختلف یکی از ضرورت‌های اجتناب ناپذیر زندگی است و بدون آن امکان ادامه حیات و قرار گرفتن در مسیر کمال وجود نخواهد داشت، زیرا در نبود ارتباطات، آدمی به انزوای مطلق کشیده شده و در اکثر عرصه‌های زندگی دچار شکست خواهد شد (طباطبایی، ۱۳۹۷). ارتباطات در همه ابعاد زندگی بشر آمیخته است و هر مطالعه‌ای پیرامون زندگی بشر می‌بایست با این موضوع در ارتباط باشد. برخی اندیشمندان ارتباطات را یک محور اصلی می‌دانند در حالی که دیگر محققان آن را امری بسیار حاشیه‌ای در نظر می‌گیرند. اما به جرأت می‌توان گفت که جای پای ارتباطات در زندگی بشر همیشه وجود داشته و خواهد داشت. ارتباطات یکی از نافذترین، مهم‌ترین و پیچیده‌ترین ابعاد زندگی بشر بوده و زندگی روزمره انسان‌ها را به شدت تحت تاثیر قرار می‌دهد. در نتیجه ارتباطات اثربخش و کارآمد انسانی شایسته توجه ویژه از سوی اندیشمندان و پژوهشگران انسانی است. از ارتباطات ۱ تعاریف متعددی ارائه گردیده است. تقی‌پور (۱۳۹۶) در تعریف ارتباطات چنین آورده است که ارتباطات فرآیندی است آگاهانه یا ناآگاهانه، خواسته یا ناخواسته که از طریق آن احساسات و نظرات، به شکل پیام‌هایی کلامی و یا غیر کلامی بیان گردیده، و سپس ارسال، دریافت و ادراک می‌شوند. این فرآیند ممکن است ناگهانی، عاطفی و یا مبین اهداف خاص برقرار کننده ارتباط باشد (تقی‌پور، ۱۳۹۶). اگر چه ارتباطات از زمان‌های قدیم مورد بحث و مطالعه قرار گرفته است، اما در قرن اخیر به یک موضوع بسیار مهم برای مطالعه تبدیل شده و به وضوح می‌توان گفت که در عصر حاضر، ارتباطات اهمیت گسترده‌ای یافته است. علاقه وافر به مطالعه دانشگاهی در زمینه ارتباطات، بعد از جنگ جهانی اول شروع شد و ارتباطات را به یک موضوع مورد علاقه همگان تبدیل کرد. این مبحث، همچنین به واسطه فلسفه‌های پر طرفدار قرن بیستم؛ همانند پیشرفت‌گرایی و عمل‌گرایی ارتقاء یافت و به عنوان محرکی برای اصلاح جامعه از طریق تغییرات گسترده اجتماعی محسوب گردید (استفان دلبیو، ۱۳۹۷). با این وجود، بررسی ارتباطات اثربخش از دیدگاه یک مذهب جامع و کامل، امری است که در دستور کار پژوهش حاضر قرار گرفت.

بدون شک اسلام، دینی است که پایه آیین خود را بسیار صریح و روشن بر اساس اجتماع قرار داده است و در هیچ شأنی از شئون خود نسبت به اجتماع بی‌اعتنا نبوده، به گونه‌ای که برای هر یک از موضوعات مختلف جنسی، نوعی و صنفی، حکمی مقرر داشته و تمام این مقررات و احکام را در یک قالب اجتماعی بیان داشته است و تا آنجا که ممکن بوده روح اجتماعی و ارتباطات انسانی را در تمامی احکام و مقررات خود اجرا نموده است (طباطبایی، ۱۳۶۴). خداوند متعال در آیه ۱۰۲ تا ۱۰۵ سوره آل عمران می‌فرماید: همگی به رشته خدا چنگ بزنید و پراکنده نشوید. از بین شما می‌بایست دسته‌ای باشند که امر به معروف و نهی از منکر نمایند، اینان رستگاراند. شما مثل آن‌هایی نباشید که پس از آن که دلایل روشن برایشان آمد، متفرق شدند و اختلاف پیدا کردند. همچنین در آیه ۱۰ سوره حجرات آمده است که: مومنان برادر یکدیگرند، پس شما بین دو برادر خویش اصلاح دهید. همچنین خداوند در آیه ۴۶ سوره انفال می‌فرماید: با هم دعوا نکنید که سست می‌شوید و قدرتتان از دست می‌رود، و در آیه ۲ سوره مائده می‌فرماید: به نیکوکاری و پرهیزکاری کمک کنید. این آیات به طور مطلق، عموم مردم را به اصل

اجتماع دعوت می‌کنند و پایه‌های زندگی اجتماعی را تحکیم می‌بخشند. انسان یک موجود اجتماعی است که انس و ارتباط با دیگران یکی از ضروریات زندگی وی به شمار می‌آید. قرآن مجید برای برقراری ارتباط با دیگران و نحوه معاشرت با آن‌ها مهارت‌های ویژه‌ای ارائه نموده است که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، مهارت برقراری ارتباط موثر است (شریفی، ۱۳۹۶). از این رو در پژوهش حاضر مهارت‌های ارتباطات اثربخش انسانی با تکیه بر تحلیل آیه‌های قرآن مجید و سخنان پروردگار و آفریننده بشر مورد ارزیابی و تحقیق قرار گرفتند.

پژوهش در زمینه ارتباطات انسانی با تکیه بر آیات قرآن مجید، در تحقیقاتی چند در داخل کشور مورد بررسی قرار گرفته است. از آن جمله می‌توان به پژوهش‌های فقیهی نژاد (۱۳۸۹)، گلاب بخش (۱۳۹۰)، کاملی خلجی (۱۳۹۲)، یوسف زاده اربط (۱۳۹۳)، اسدپور (۱۳۹۳)، کافی (۱۳۹۴)، پویا (۱۳۹۵)، شریفی (۱۳۹۶)، شیربندی (۱۳۹۶)، تهرانی (۱۳۹۷)، کریم زاده (۱۳۹۸)، استکی (۱۳۹۹) و سیفعلی‌ئی (۱۳۹۹) اشاره نمود. این تحقیقات به بررسی ارتباطات انسانی، نظریه اجتماعی ارتباطات، شیوه‌های اقناعی در قرآن، ارتباطات میان فرهنگی در اسلام، ثبات و پایداری ارتباطات میان فردی، ساختار ارزشی ارتباطات در قرآن کریم، الگوی هنجاری ارتباطات انسانی، مولفه‌های مدیریت اثربخش فرهنگی، تاب‌آوری و ارتباطات اثربخش پرداخته‌اند. با مروری بر نتایج این پژوهش‌ها می‌توان متوجه شد که تحقیقات مذکور بطور کامل نتوانسته‌اند مولفه‌های ارتباطات اثربخش انسانی را در قالب مدلی مفهومی و طبقه‌بندی شده خاص شناسایی کنند و آن‌ها را در قالب یک مدل ساختاری و یک مقیاس کامل ارائه نمایند. همچنین، در تحقیقات خارجی پژوهش‌های متعددی در زمینه ارتباطات انسانی انجام گرفته است، که از آن جمله می‌توان به تحقیق آنگیرا و ایزکردو (۲۰۰۶)، کولینز، کولسون، ژو، رم و استورات (۲۰۰۶)، وینکلینویس (۲۰۱۲)۳، علی (۲۰۱۴)، و دیگان، پالموجوکی، ایسوتالو و توریللا (۲۰۱۵)، مارتین و مک دونالد (۲۰۲۰)، فلشر (۲۰۲۰)۶، برون (۲۰۲۰)۷، لارسن و همکاران (۲۰۲۱)۸ اشاره نمود. در این تحقیقات، ارتباطات با روش‌های آمیخته اکتشافی، توصیفی، پیمایشی - توصیفی، و همبستگی تحلیل شده‌اند که جنبه‌هایی از جمله رویکردهای روش‌شناختی در ارتباطات انسانی، استفاده از ارتباطات انسانی در پیش‌بینی روابط بین فردی، احترام متقابل و ایمنی، افزایش مشارکت کارکنان، توسعه کیفیت فعالیت‌های سازمانی، کنترل روزمرگی و افسردگی مد نظر قرار گرفته‌اند. با این وجود، هیچکدام از این تحقیقات نیز به مدل ارتباطات اثربخش انسانی نپرداخته‌اند. علاوه بر این با رویکرد آمیخته اکتشافی، تنها رویکردهای روش‌شناختی را مد نظر قرار داده‌اند. لذا در این پژوهش سعی بر این بوده است که تا جای ممکن این خلاءهای پژوهشی پر شوند و مولفه‌های ارتباطات اثربخش انسانی بطور کامل مورد شناسایی قرار گرفته و در قالب یک مقیاس مفهومی اعتبارسنجی شوند. بر این اساس، هدف از این پژوهش تحلیل عاملی اکتشافی مقیاس ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه قرآن مجید بود.

1. Anguera & Izquierdo
2. Collins, Coulson, Zhu , Rohm & Stewart
3. Winkellinois
4. Deegan, Palmujoki, Isotalo & Tuorila
5. Martin & Makdonald
6. Larsen & Partners
7. Felsher
8. Brown

روش پژوهش

طرح این پژوهش توصیفی-پیمایشی از نوع تحلیل عاملی اکتشافی رتبه‌ای محور با استفاده از ماتریس پلی کوریک بود. جامعه پژوهش شامل کلیه آیات قرآن مجید بود که تلاش شد تا مضامین مرتبط با ارتباطات اثربخش انسانی از آن‌ها استخراج و مقیاس بدست آمده اعتبارسنجی شود. لذا با استفاده از تفسیر نور، ۴۸۲ آیه شناسایی و در گام‌های بعدی گویه‌های مربوط به ارتباطات اثربخش انسانی از این آیات استخراج گردید. با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی، مضامین و عامل‌های اصلی از مقیاس ارتباطات اثربخش انسانی استخراج شدند که شامل پنج مضمون کلان؛ نیک سرشتی تعامل گر، آزادمنشی در گفتمان ارتباطی، کنش ارتباطی جرأت ورزانه، ساختارمندی در گفتار، و شنود موثر بودند.

ابزار پژوهش

الف: مقیاس ارتباطات اثربخش انسانی (محقق ساخته): این سازه‌ای چندسطحی و محقق ساخته است و بر مبنای تفسیر ۴۸۲ عدد از آیات قرآن مجید از مفهوم ارتباطات اثربخش انسانی ساخته شده است. این سازه ابتدا توسط تحلیل کیفی از تفسیر نور آیه‌های قرآن مجید استخراج شده و سپس برای بررسی بیشتر و اعتباریابی مورد تحلیل عاملی اکتشافی رتبه‌ای محور با رویکرد ماتریس پلی کوریک قرار گرفت. این سازه پنج مضمون کلان؛ نیک سرشتی تعامل گر، آزادمنشی در گفتمان ارتباطی، کنش ارتباطی جرأت ورزانه، ساختارمندی در گفتار، و شنود موثر را در برمی‌گیرد. سپس گویه‌های مقیاس ارتباطات اثربخش انسانی بر مبنای این پنج مضمون، توسط تحلیل عاملی اکتشافی رتبه‌ای محور با رویکرد ماتریس پلی کوریک مورد اعتبارسنجی قرار گرفت. در نهایت، نتایج خروجی مضامین با نظر اساتید صاحب‌نظر در حوزه علوم قرآنی مورد ارزیابی قرار گرفت که نشان از اعتبار قابل قبول آن‌ها بود. بعلاوه، برای بدست آوردن پایایی مقیاس از روش هولستی استفاده شد که بر مبنای آن میزان پایایی آن ۰/۸۷۶ بدست آمد، که نشان دهنده پایا بودن مقیاس در هر بار استفاده بود. در پژوهش اصلی، تحلیل داده‌ها در دو سطح کیفی (استخراج مضامین اصلی) و کمی (اعتباریابی سازه و مقیاس) انجام گرفت (موسوی، ۱۴۰۰). نتایج بخش کمی (تحلیل عاملی اکتشافی رتبه‌ای محور با رویکرد ماتریس پلی کوریک زیر مولفه‌های مقیاس) در این مقاله ارائه شده است. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۳ و AMOS نسخه ۲۶ انجام پذیرفت.

با توجه به جامعه آماری تحقیق حاضر، محقق از روش نمونه‌گیری هدفمند در دسترس وابسته به معیار استفاده کرد و گویه‌های مقیاس ارتباطات انسانی مستخرج از بخش کیفی تحقیق به صورت پرسشنامه در آمده و در اختیار متخصصان در حوزه مدیریت، ارتباطات، مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی و اساتید و خبرگان حوزه قرار گرفت و با توجه به سابقه کاری، تحصیلات و تجربه در حوزه‌های مذکور افرادی انتخاب شدند که بیشترین توانمندی را در حوزه ارتباطات انسانی اثربخش داشته باشند. بدین ترتیب برای تحلیل عاملی اکتشافی یک نمونه ۱۲۰ تایی جمع‌آوری شد و تحلیل عاملی اکتشافی بر روی آن صورت گرفت که نتایج تحقیق، حاصل جمع‌بندی پرسشنامه‌های تکمیل شده توسط صاحب‌نظران و خبرگان حوزه ارتباطات انسانی است. بخشی از پرسشنامه مذکور در زیر آمده است.

مشارکت کننده گرامی:

هر یک از گویه‌های زیر را با دقت مطالعه فرموده و تحلیل فرمایید که تا چه اندازه به بُعد معرفی شده در بالای هر گویه مرتبط است

گویه‌های مربوط به بُعد آزادمنشی در گفتمان ارتباطی

ردیف	گویه	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
۱	رعایت انصاف با مخالفان	○	○	○	○	○
۲	انصاف در برخورد	○	○	○	○	○
۳	به یک چشم نگرستن به افراد در مباحثه	○	○	○	○	○
۴	رفتار عادلانه با افراد در روابط بین فردی	○	○	○	○	○
۵	در عین گفتن نکات منفی، نکات مثبت افراد را مطرح کردن	○	○	○	○	○
۶	عدم قضاوت زود هنگام در روابط بین فردی	○	○	○	○	○
۷	قضاوت بر مبنای واقعیات	○	○	○	○	○
۸	قضاوتگری کم در روابط بین فردی	○	○	○	○	○
۹	عدم تعجیل در انتقاد در روابط بین فردی	○	○	○	○	○
۱۰	تحمیل نکردن عقاید خود به دیگران	○	○	○	○	○
۱۱	مطرح کردن عقاید بدون تحمیل آن به دیگران	○	○	○	○	○
۱۲	خود را وکیل و سرپرست دیگران ندانستن	○	○	○	○	○
۱۳	سخت گیری بیش از حد نکردن در روابط بین فردی	○	○	○	○	○
۱۴	سخت گیری بی مورد نکردن در روابط بین فردی	○	○	○	○	○
۱۵	اقرار به جهل خود در صورت عدم دانش در یک حوزه خاص	○	○	○	○	○
۱۶	رد نکردن دیدگاه دیگران در زمان آگاهی نداشتن به موضوع	○	○	○	○	○
۱۷	پذیرش گفتار منطقی	○	○	○	○	○
۱۸	تعصب نداشتن بر دیدگاه یا گفتمان خاص و خرافی	○	○	○	○	○
۱۹	تقصیر اشتباهات و خطاهای خود را به گردن دیگران نیانداختن	○	○	○	○	○
۲۰	تصدیق کردن سخنان حق در روابط بین فردی	○	○	○	○	○
۲۱	اعتراف به خطا زمینه ساز عفو و بخشش در ارتباط	○	○	○	○	○
۲۲	پذیرش نصیحت درست افراد در روابط بین فردی	○	○	○	○	○

یافته‌ها

در این قسمت پژوهشگر داده‌های کیفی مستخرج از تحلیل مضمون را به صورت پرسشنامه درآورده و با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی رتبه‌ای محور بر مبنای ماتریس همبستگی پلی کوریک داده‌ها را تحلیل کرده است. در آغاز بایستی کفایت حجم نمونه بررسی گردد که در ادامه تشریح گردیده است.

جدول ۱. نتایج آماره بارتلت و KMO برای کفایت حجم نمونه برای تحلیل عاملی اکتشافی

متغیر	آماره KMO	آماره بارتلت	درجه آزادی	سطح معناداری
نیک سرشتی تعامل‌گر	۰/۸۹۶	۳۲۰۸/۰۲۱	۱۳۲۶	۰,۰۰
ساختارمندی در گفتار	۰/۸۴۳	۲۴۵۵/۲۳۲	۱۰۳۵	۰,۰۰
آزادمنشی در گفتمان ارتباطی	۰/۷۸۷	۱۲۸۹/۸۸۸	۵۶۱	۰,۰۰
کنش ارتباطی جرأت‌ورزانه	۰/۸۲۱	۵۸۴/۳۱۵	۲۳۱	۰,۰۰
شنود مؤثر	۰/۷۹۲	۱۲۸/۳۱۵	۲۴	۰,۰۰

با توجه به اینکه آمار بارتلت و KMO در تمامی مولفه‌ها از مقدار استاندارد ۰,۶ بیشتر می‌باشد لذا می‌شود تحلیل عاملی اکتشافی رتبه‌ای محور با استفاده از ماتریس پلی کوریک را برای آن‌ها انجام داد. همچنین به این دلیل که سطح معناداری آزمون بارتلت، کمتر از ۰,۰۵ بود ماتریس‌های مورد نظر واحد نمی‌باشند، در نتیجه شرایط انجام تحلیل عاملی اکتشافی رتبه‌ای محور با استفاده از ماتریس پلی کوریک برقرار می‌باشد. نتایج مربوط به زیرعامل‌های چرخش یافته هر یک از ابعاد کلان و مقدار واریانس تبیین شده آن‌ها، در جداول ۲ و ۳ آورده شده است.

جدول ۲. مجموع واریانس تبیین شده پنج مولفه کلان و ابعاد آن‌ها در سازه ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه قرآن مجید

مولفه کلان	تعداد زیرعامل‌های چرخش یافته	مجموع مربعات بارهای عاملی	درصد واریانس تبیین شده	درصد تجمعی
نیک سرشتی تعامل‌گر	۱ (مهربانی در رفتار)	۸/۴۴۶	۱۶/۲۴۲	۱۶/۲۴۲
	۲ (عذرخواهی و عذرپذیری)	۳/۲۰۸	۶/۱۶۹	۲۲/۴۱۱
	۳ (رازداری)	۲/۶۱۱	۵/۰۲۱	۲۷/۴۳۲
	۴ (تحقیر و تمسخر)	۲/۵۰۰	۴/۸۰۸	۳۲/۲۴۰
	۵ (حسادت)	۲/۴۲۸	۴/۶۶۸	۳۶/۹۰۹
	۶ (نداشتن سوء ظن)	۲/۱۷۹	۴/۱۹۱	۴۱/۱۰۰
	۷ (ادب در ارتباط)	۱/۹۵۲	۳/۷۵۴	۴۴/۸۵۴
	۸ (امانت داری)	۱/۸۷۴	۳/۶۰۴	۴۸/۴۵۹
	۹ (تغافل و چشم پوشی)	۱/۶۹۳	۳/۲۵۶	۵۱/۷۱۵

۵۴/۸۵۹	۳/۱۴۵	۱/۶۳۵	۱۰ (خضوع)	نیک سرشتی تعامل‌گر
۵۷/۷۴۱	۲/۸۸۱	۱/۴۹۸	۱۱ (مدارا)	
۶۰/۴۱۲	۲/۶۷۲	۱/۳۸۹	۱۲ (صداقت)	
۶۲/۹۷۵	۲/۵۶۲	۱/۳۳۲	۱۳ (چاپلوسی نکردن)	
۶۵/۴۳۳	۲/۴۵۸	۱/۲۷۸	۱۴ (شایعه پراکنی نکردن)	
۶۷/۷۷۰	۲/۳۳۷	۱/۲۱۵	۱۵ (دروغ نگفتن)	
۱۰/۱۴۶	۱۰/۱۴۶	۴/۶۶۷	۱ (حاکمیت استدلال و منطق)	ساختارمندی در گفتار
۱۷/۷۵۳	۷/۶۰۷	۳/۴۹۹	۲ (توجه به خصایص مخاطب)	
۲۴/۱۴۰	۶/۳۸۷	۲/۹۳۸	۳ (استفاده از محتوای مناسب)	
۳۰/۴۷۱	۶/۳۳۱	۲/۹۱۲	۴ (رویکرد تاریخی داشتن)	
۳۵/۹۰۷	۵/۴۳۶	۲/۵۰۰	۵ (اطلاعات سنجیده)	
۴۰/۹۹۳	۵/۰۸۶	۲/۳۴۰	۶ (حصول اطمینان از محتوا)	
۴۵/۴۶۶	۴/۴۷۳	۲/۰۵۸	۷ (گفتمان مناسب)	
۴۹/۶۰۷	۴/۱۴۱	۱/۹۰۵	۸ (بیان نرم)	
۵۳/۴۲۹	۳/۸۲۲	۱/۷۵۸	۹ (ناسزاگو نبودن)	
۵۶/۸۳۰	۳/۴۰۰	۱/۵۶۴	۱۰ (روش سوالی در ارتباط)	
۶۰/۰۲۷	۳/۱۹۷	۱/۴۷۱	۱۱ (استفاده از مقایسه و تمثیل)	
۷/۹۵۶	۷/۹۵۶	۲/۷۰۵	۱ (پذیرش خطا)	آزادمنشی در گفتمان ارتباطی
۱۴/۳۹۳	۶/۴۳۷	۲/۱۸۹	۲ (فریبکار نبودن)	
۲۱/۱۸۷	۶/۷۹۴	۲/۳۱۰	۳ (توقع نداشتن)	
۲۷/۰۳۲	۵/۸۴۵	۱/۹۸۷	۴ (انصاف)	
۳۴/۵۳۶	۷/۵۰۴	۲/۵۵۱	۵ (تساوی در رابطه)	
۴۰/۳۸۴	۵/۸۴۸	۱/۹۸۸	۶ (قضاوتگری نکردن)	
۴۵/۲۳۹	۴/۸۵۴	۱/۶۵۰	۷ (تهمت نزدن)	
۵۲/۷۱۸	۴/۴۷۹	۲/۵۴۳	۸ (آزادی بیان)	
۵۷/۸۷۲	۵/۱۵۵	۱/۷۵۳	۹ (عدم تحمیل عقاید)	
۶۲/۵۹۸	۴/۷۲۶	۱/۶۰۷	۱۰ (احترام متقابل)	
۱۵/۰۵۰	۱۵/۰۵۰	۳/۳۱۱	۱ (قاطعیّت)	کنش ارتباطی جرات‌ورزانه
۲۷/۳۴۴	۱۲/۲۹۴	۲/۷۰۵	۲ (تهدید و تشویق)	
۳۶/۱۰۸	۸/۷۶۳	۱/۹۲۸	۳ (تذکر و هشدار)	
۴۴/۱۰۲	۷/۹۹۴	۱/۷۵۹	۴ (لجاجت ورز نبودن)	
۵۰/۹۶۰	۶/۸۵۸	۱/۵۰۹	۵ (شفافیت در گفتار)	
۵۳/۸۳۳	۵۳/۸۳۳	۲/۱۵۳	۱ (شنود موثر)	شنود مؤثر

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد که مولفه کلان نیک سرشتی تعامل‌گر از ۱۵ عامل چرخش یافته دارای بارعاملی بزرگتر از یک تشکیل شده است که در مجموع ۶۷/۷۷ درصد از این عامل را تبیین می‌کنند، مولفه کلان ساختارمندی در گفتار از ۱۱ عامل چرخش یافته دارای بارعاملی بزرگتر از یک تشکیل شده است که در مجموع حدود ۶۰/۰۳ درصد از این عامل را تبیین می‌کنند، مولفه آزادمنشی در گفتمان ارتباطی از ۱۰ عامل چرخش یافته دارای بارعاملی بزرگتر از یک تشکیل شده است که در مجموع حدود ۶۲/۶۰ درصد از این عامل را تبیین می‌کنند، مولفه کلان کنش ارتباطی جرأت‌ورزانه از ۵ عامل چرخش یافته دارای بارعاملی بزرگتر از یک تشکیل شده است که در مجموع ۵۰/۹۶ درصد از این عامل را تبیین می‌کنند، و مولفه کلان شنود موثر از ۱ عامل چرخش یافته دارای بارعاملی بزرگتر از یک تشکیل شده است که ۵۳/۸۳ درصد از این عامل را تبیین می‌کند. پس از تایید نتایج تحلیل عاملی اکتشافی، قابلیت اعتماد سازه‌ها با رویکرد رتبه‌ای مد نظر و مورد سنجش و بررسی قرار گرفت. نتایج این بخش از تحلیل‌ها در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. ضرایب قابلیت اعتماد مولفه‌های کلان سازه ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه قرآن مجید

مولفه‌ها	نام شاخص	مقدار استاندارد	مقدار مستخرج مدل	نتیجه
	آلفای کرونباخ رتبه ای	$0,7 \leq \alpha$	۰,۸۴۵	تایید
	قابلیت اعتماد تتای آرمور	$0,7 \leq \Theta$	۰,۸۸۹	تایید
نیک سرشتی تعامل‌گر	ضریب قابلیت اعتماد تتای رتبه ای	$0,7 \leq \Theta$	۰,۸۹۹	تایید
	شاخص جی اف ای	$0,9 \leq GFI$	۰,۹۱۶	تایید
	شاخص ار ام اس ار	$0,1 \leq RMSR$	۰,۴۷	تایید
	آلفای کرونباخ رتبه ای	$0,7 \leq \alpha$	۰,۸۷۰	تایید
	قابلیت اعتماد تتای آرمور	$0,7 \leq \Theta$	۰,۸۸۸	تایید
ساختارمندی در گفتار	ضریب قابلیت اعتماد تتای رتبه ای	$0,7 \leq \Theta$	۰,۹۰۳	تایید
	شاخص جی اف ای	$0,9 \leq GFI$	۰,۹۴۹	تایید
	شاخص ار ام اس ار	$0,1 \leq RMSR$	۰,۵۷	تایید
	آلفای کرونباخ رتبه ای	$0,7 \leq \alpha$	۰,۷۵۷	تایید
	قابلیت اعتماد تتای آرمور	$0,7 \leq \Theta$	۰,۸۰۰	تایید
آزادمنشی در گفتمان ارتباطی	ضریب قابلیت اعتماد تتای رتبه ای	$0,7 \leq \Theta$	۰,۸۷۲	تایید
	شاخص جی اف ای	$0,9 \leq GFI$	۰,۹۴۷	تایید
	شاخص ار ام اس ار	$0,1 \leq RMSR$	۰,۶۰	تایید

تایید	۰,۸۲۹	$0,7 \leq \alpha$	آلفای کرونباخ رتبه ای	
تایید	۰,۹۱۶	$0,7 \leq \Theta$	قابلیت اعتماد تنای آرمور	
تایید	۰,۹۳۱	$0,7 \leq \Theta$	ضریب قابلیت اعتماد تنای رتبه ای	کنش ارتباطی جرأت ورزانه
تایید	۰,۹۷۲	$0,9 \leq GFI$	شاخص جی اف ای	
تایید	۰,۷۵	$0,1 \leq RMSR$	شاخص ار ام اس ار	
تایید	۰,۷۱۰	$0,7 \leq \alpha$	آلفای کرونباخ رتبه ای	
تایید	۰,۷۸۹	$0,7 \leq \Theta$	قابلیت اعتماد تنای آرمور	
تایید	۰,۹۱۴	$0,7 \leq \Theta$	ضریب قابلیت اعتماد تنای رتبه ای	شنود موثر
تایید	۰,۹۲۷	$0,9 \leq GFI$	شاخص جی اف ای	
تایید	۰,۳۲	$0,1 \leq RMSR$	شاخص ار ام اس ار	

بر طبق نتایج جدول ۳، تمامی پنج مولفه کلان نیک سرشتی تعامل گر، ساختارمندی در گفتار، آزادمندی در گفتمان ارتباطی، کنش ارتباطی جرأت ورزانه، و شنود موثر، از اعتبار و اعتماد کافی در سازه ارتباطات اثربخش انسانی برخوردار هستند و در مجموع مقیاس معتبر ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه قرآن مجید را تشکیل می دهند.

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف تحلیل عاملی اکتشافی مقیاس ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه قرآن مجید انجام شد. نتایج نشان داد که تمامی پنج مضمون اصلی مقیاس ارتباطات اثربخش انسانی شامل نیک سرشتی تعامل گر، ساختارمندی در گفتار، آزادمندی در گفتمان ارتباطی، کنش ارتباطی جرأت ورزانه، و شنود موثر از اعتبار و اعتماد کافی در سازه برخوردار هستند و خود از زیرمولفه های معتبر و مورد اعتماد تشکیل شده اند (جدول ۱ الی ۳). تاکنون تحقیقی در مورد استخراج سازه ارتباطات اثربخش انسانی که تا این اندازه به جزئیات پرداخته و از نظر روش شناختی و زاویه دید اصولی، جامع و کامل باشد انجام نشده بود، لیکن نتایج این پژوهش تا حدودی با یافته های حاصل از پژوهش های دیگران از جمله فقیهی نژاد (۱۳۸۹)، گلاب بخش (۱۳۹۰)، کاملی خلجی (۱۳۹۲)، یوسفزاده اربط (۱۳۹۳)، کافی (۱۳۹۴)، پویا (۱۳۹۵)، شریفی (۱۳۹۶)، شیربندی (۱۳۹۶)، کریم زاده (۱۳۹۸)، استکی (۱۳۹۹)، آنگیرا و ایزکردو (۲۰۰۶)، کولینز و همکاران (۲۰۰۶)، وینکلینویس (۲۰۱۲)، و دیگران و همکاران (۲۰۱۵) همسو می باشد. نیک سرشتی تعامل گر شامل مضامین مستخرج ۱۵ گانه؛ مهربانی در رفتار، ادب در ارتباط، مدارا، صداقت، خضوع، دروغگویی، چاپلوسی، تمسخر و تحقیر، تغافل و چشم پوشی، حسادت، رازداری، امانت داری، عذر خواهی و عذرپذیری، کینه ورز نبودن، و سوء ظن نداشتن بود. ساختارمندی در گفتار شامل مضامین مستخرج ۱۱ گانه؛ حاکمیت

استدلال و منطق، توجه به خصایص، استفاده از محتوای مناسب، رویکرد تاریخی، اطلاعات سنجیده، حصول اطمینان از محتوا، گفتمان مناسب، بیان نرم داشتن، ناسزاگو نبودن، روش سوالی و مقایسه و تمثیل بود. آزادمنشی در گفتمان ارتباطی شامل مضامین مستخرج ۱۰ گانه؛ انصاف، قضاوت‌گری نکردن، تحمیل نکردن عقاید، ممانعت از تهمت در روابط، پذیرش خطا، آزادی بیان، رفتار فریبکارانه نداشتن در رابطه، احترام به طرف مقابل، و توقع نداشتن از دیگران بود. کنش ارتباطی جرأت ورزانه شامل مؤلفه‌های ۵ گانه؛ قاطعیت، لجاجت‌ورز نبودن، تذکر و هشدار، تهدید و تشویق، شفافیت در گفتار بود. در نهایت، شنود مؤثر تنها شامل یک مولفه همان شنیدن فعال در ارتباط و شنود مؤثر بود. نتایج به دست آمده نشان می‌دهند که انطباق ارتباطات انسانی اثربخش انسان‌ها با مبانی قرآن مجید مستلزم آن است که انسان‌هایی با ذات و سرشت پاک وجود داشته باشند. بدین معنا که ویژگی‌های شخصیتی همچون مهربانی، ادب، مدار کردن، خضوع، عدم تملق و چاپلوسی، عدم حسادت و سایر مولفه‌هایی که در مضمون کلان نیک سرشتی تعامل‌گر در این پژوهش آمده است در بالاترین سطح قرار گیرد. قرار گرفتن این مفاهیم در سطح‌اعلای خود موجب می‌شود که یک شخصیت نیک سرشت شکل بگیرد که این شخصیت نیک سرشت به خودی خود کفایت نمی‌کند بلکه یافته‌ها نشان می‌دهند که باید از یک مهارت تحت عنوان شنود مؤثر بهره‌مند باشد و قادر باشد خوب بشنود که لازمه خوب شنیدن برخوردار از یک گوش شنواست. شنودی که برابر آیات قرآن مبتنی بر حسن نیت باشد، همراه با عمل باشد، بصورت مؤثر به سخنان طرف مقابل گوش فرا دهد و در نهایت دیدگاه‌ها و گفتمان رشد دهنده و توسعه‌بخش در روابط بین فردی را لحاظ نماید. زمانی که افراد از شنود مؤثر بهره‌مند گردیدند می‌بایست ذهنی توسعه یافته داشته باشند بدین معنی که شخصیت آن‌ها به گونه‌ای باشد که آزادمنشی در گفتارشان متبلور شود که این مهم نشأت گرفته از ادارک افراد برقرارکننده ارتباط است و شامل مفاهیمی همچون رعایت انصاف در ارتباط، وفای به عهد، قضاوت‌گری نکردن، سخت‌گیری بی‌جا نکردن در روابط، پذیرش و اعتراف به خطا، تساوی در رابطه، میانه‌روی در رفتار، آزادی بیان و مقوله‌هایی از این دست می‌باشد. چنین فردی انسان آزادمنشی است و هنگامی که انسان آزادمنش شد دو خصیصه دیگر را باید در ارتباطات انسانی بدست آورد. ابتدا جرأت‌ورزی در گفتار است این به آن معنی است که انسان به شدت گفتاری جرات‌ورزانه پیدا می‌کند و شخصیت او آراسته به مفاهیمی چون قاطعیت در رفتار، عدم درگیری با افراد لجوج، لجاجت ورز نبودن، عدم مجادله در روابط، استفاده به هنگام از تذکر و هشدار و تهدید و تشویق می‌گردد. در ادامه چنین فردی، انسانی می‌شود که زبان و ارتباطات او بسیار ساختارمند شده و متخلق به یک سبک ارتباطی فوق‌العاده گردیده است. سبک ارتباطی که در آن حاکمیت استدلال و منطق و عقلانیت، گزیده‌گویی، استفاده از رویکرد تاریخی و روایی، توجه به درجه پذیرش مخاطب، عدم توقع از دیگران، استفاده از مقایسه و تمثیل و ارائه اطلاعات سنجیده و موثق به مخاطب لحاظ گردیده است.

این پژوهش نیز همانند دیگر پژوهش‌ها دارای محدودیت بوده است که در تعمیم نتایج باید آنرا مد نظر قرار داد. با توجه به اینکه مضامین استخراجی این پژوهش نتیجه تحلیل آیات قرآن مجید است، در خصوص تعمیم نتایج آن به دیگر اقلیت‌های مذهبی باید جانب احتیاط را رعایت نمود. همچنین بر

مبنای نتایج این پژوهش می‌توان پیشنهادهای ارائه نمود؛ با عنایت به مؤلفه‌های احصاء شده از قرآن مجید پیشنهاد می‌گردد که موضوع ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه قرآن مجید در دستور کار سیاست‌گذاران عرصه فرهنگی قرار گیرد. دوم اینکه؛ یک برنامه‌ریزی استراتژیک جهت آموزش همگانی ارتباطات اثربخش انسانی بر اساس آموزه‌های کلام وحی از سوی متولیان امر صورت پذیرد و عملیاتی گردد. سوم اینکه؛ ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه آموزه‌های قرآنی به عنوان الگویی بی‌بدیل برای جهانیان تبیین گردد. همچنین در حوزه پژوهشی پیشنهاد می‌گردد؛ پژوهش‌هایی تحت عنوان ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه قرآن مجید با رویکردهای مختلف صورت گیرد. همچنین، پژوهشی در مورد ارتباطات اثربخش انسانی از دیدگاه نهج البلاغه نیز انجام شود و نتایج آن نیز در کنار این نتایج در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی و ارتباطات انسانی مورد استفاده قرار گیرد.

منابع

قرآن کریم

- اسدپور، یاشار. (۱۳۹۳). بررسی ویژگی‌های ارتباطات چهارگانه انسانی از منظر قرآن. کنگره ملی پژوهش‌های کاربردی علوم انسانی.
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۶۴). تفسیر المیزان، قم: انتشارات تبیان
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۹۷). روابط اجتماعی در اسلام، قم: انتشارات بوستان کتاب
- استفان، دلبیو؛ لیتل، جان. (۱۳۹۷). تئوری‌های ارتباطات انسانی، ترجمه: رستمی، ع. تهران: انتشارات روزنه
- پویا، علیرضا. (۱۳۹۵). الگوی ارزشی ارتباطات در قرآن با تأکید بر مخاطب، رساله دکتری، قم: دانشگاه باقرالعلوم (ع)
- تقی پور، فائزه. (۱۳۹۶). ارتباطات، سازمان و مدیریت، تهران: انتشارات مهاتما گاندی
- تهرانی، شیرین. (۱۳۹۷). بررسی روابط اجتماعی زنان از منظر قرآن کریم. مجله علمی فقه، حقوق و علوم اسلامی. شماره ۶. تابستان ۹۷. ص ۳۴-۲۱.
- سیفعلی‌ئی، فاطمه. (۱۳۹۷). خودآگاهی و کارکردهای تربیتی آن در روابط اجتماعی انسانی در قرآن. دو فصلنامه آموزه‌های تربیتی قرآن و حدیث. دوره ۴. پائیز و زمستان ۱۳۹۷. ص ۱۸-۱.
- شریفی، عنایت‌اله. (۱۳۹۶). مهارت‌های ارتباطی در قرآن، پژوهشنامه معارف قرآنی، ۸(۳۰)، ۱۵۱-۱۸۴.
- شیربندی، شکوفه. (۱۳۹۶). بررسی شیوه‌های ارتباطی پیامبر اعظم(ص) در دوران مکی، پایان نامه کارشناسی ارشد. قم: دانشگاه باقرالعلوم(ع).
- استکی، علی. (۱۳۹۹). رابطه بین تاب‌آوری کارکنان و برقراری ارتباطات اثربخش کارکنان بیمارستان امید اصفهان، پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان.
- فقیهی نژاد، مهدی. (۱۳۸۹). الگوی ارتباطات انسانی در قرآن کریم، مطالعه موردی داستان حضرت موسی (ع). پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران.
- کافی، مجید. (۱۳۹۴). نظریه اجتماعی ارتباط در قرآن. قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

کاملی خلجی، ابراهیم. (۱۳۹۲). استخراج شیوه‌های اقناعی قرآن و عرضه مدل‌های ارتباطات اقناعی بر آن. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه پیام نور مرکز.

کریم زاده، محمد. (۱۳۹۸). مولفه‌های مدیر اثربخش فرهنگی از منظر قرآن کریم، پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان.

گلاب بخش، زینب. (۱۳۹۰). عناصر پایداری ارتباط میان فردی در قرآن و روایات، مجله فرهنگ پژوهش. بهار. ۱۰: ۱۱۱ تا ۱۴۱.

یوسف زاده اربط، حسن. (۱۳۹۳). الگوی ارتباطات میان فرهنگی در اسلام، رساله دکتری، قم: دانشگاه باقرالعلوم (ع).

Ali. M.(2014). *Role of effective communication to ensure community participation in NGOS: A comparative study of a malaysian and a pakistani NOO*, university of Malaya kualampur.

Anguera mt, izquierdo c. (2006). *Methodological approaches in human communication: from complexity of pereceived situation to duta analysis*, IOS press, Amsterdam.

Brown, T.(2020). Listening and interpersonal communication skills as predictors of resilience in occupational therapy students. *British jornal of occupational therapy* 1-12.

Collins, K., Coulson, A., Zhu, J., Rohm, C. E., & Stewart, W. (2006). Web Design: Elements of Effective Communication. *Communications of the IIMA*, 6(2), 9.

Deegan, K. C., Palmujoki, I., Isotalo, J., & Tuorila, H. (2015). Effective communication of novelty: The case of ripened cheese. *Food Quality and Preference*, 40, 68-76.

Felsher, M. (2020). Motivations for interpersonal communication among women. *Qualitive health research* 1-14.

Larsen, B. , Mangrio, E and Persson, k.(2021). Interpersonal Communication in Transcultural Nursing Care in India. *Journal of Transcultural Nursing*, Vol. 32(4) 310–317.

Martin. C. & Makdonald. H. (2020). "It Feels Like Engaging With a Friend": Using Interpersonal Communication Strategies to Encourage Science Conversations With Lay Audiences on Social Media. School of Information Management, Dalhousie University, Halifax, Nova Scotia, Canada.

Winkellinois, D. E. (2012). *Racial Differences in Helping Behaviors: The Role of Respect, Safety, and Identification*. State University, Campus Box 5580, Normal, IL. USA.